Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушнызал!

Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

АДРЕС: Йошкар-Ола, Пограничный урем, 45, „Ямде лий" редакций.

Советский Союзын маршалышт К. Е. Ворошилов, С. М. Буденный, С. К. Тимошенко, Г. И. Кулик, Б. М. Шапошников йолташ-шамыч.

Совнарком Председатель да Иностранный Паша Калык Комиссар В. М. Молотов йолташын Берлиныш миймыже нерген

10 ноябрьыште 18 часат 45 минутышто СССР Совнарком Председатель да Иностранный Паша Калык Комиссар В. М. Молотов йолташ Берлиныш каен. Тудым шем металлургий Калык Комиссар И. Т. Тевосян йолташ, Иностранный Паша Калык Комиссарын заместительже В. Г. Деканозов йолташ, Внешний Торговля Калык Комиссарын заместительже А. Д. Крутиков йолташ да молат сопровождатленыт.

Молотов йолташым ужатылан почетный караулым шогалтыме улмаш.

Тиде жапыштак Берлиныш Германийын Чрезвычайный да Полномочный Посолжо граф фон дер Шуленбург, г. Шнурре да молат каеныт.

11 ноябрьыште кастене В. М Молотов йолташ пограничный германский Малкиня станцийышке шуын. Тушто В. М. Молотов йолташым германский правительствын представительышт вашлийыныт да саламленыт.

12 ноябрьыште, берлинский жап дене 11 часыште В. М. Молотов йолташ Берлиныш шуын.

Германский власть-шамыч Молотов йолташлан торжественный вашлиймашым ыштеныт.

12—13 ноябрьыште Берлиныште лийме жапыште СССР Калык Комиссар-шамыч Совет Председатель да Иностранный Паша Калык Комиссар В. М. Молотов йолташ рейхсканцлер г. А. Гитлер дене да иностранный Паша Министр г. фон Риббентроп дене мутлаен. Мненийым каласкалымаш ваш-ваш ӱшанымаш обстановкышто эртен да СССР ден Германийым интересоватлыше пеш важный чыла вопрос шотышто ваш-ваш умылтарымашым установитлен.

14 ноябрьыште эрдене СССР Калык Комиссар-шамыч Совет Председатель да Иностранный Паша Калык Комиссар В. М. Молотов йолташ Берлин гыч Москвашке лектын.

15 ноябрьыште 12 час йӱдым СССР Калык Комиссар-шамыч Совет Председатель да Иностранный Паша Калык Комиссар В. М. Молотов йолташ тудым сопровождатлыше йолташыже шамыч дене Берлин гыч Москвашке толын шуын.

Кокымшо чырыкыште сеҥымашыш лектына

Ме учкомын членже-шамыч тунемме ийын тӱҥалтыш кечылаштыжак школын честьше верч кучедалаш виян пижна. Чыла класслаштат пырдыж газета редколлегийым тунамак сайлыме, пырдыж газета чыла классыштат тылзеш кок гана лектеш. Эн сай пырдыж газетлан 5-ше „Б" классын газетше шотлалтеш. Пырдыж газетын редакторжо Ласточкин Коля газетым сай сӧрастарен луктеш. Школьный пырдыж газетат жапыштыже лектын шога.

Кружок-шамычат пашам сай ыштат. Драмкружок октябрь пайрем годым М. Шкетанын „Ачийжат-авийжат" пьесым шынден. Оборонный пашат начар огыл шындалтын. БГСО, ЮВС, ПВХО кружокышто шогышо-шамыч вашке значоклан нормым сдатлаш тӱҥалыт. Школлан ятыр значистыт улыт. Петухов Алексейын, Семенов Иванын, Мусанов Васян 3 оборонный значок гыч уло.

Начар тунемше-шамычлан дополнительный занятий эрталтеш, тидын дене успеваемость ятыр йолталтеш.

Ме дисциплиным нарушатлыше, начар тунемше-шамычым кеч кунамат тӧрлаташ пижына. Теве 7 классыште тунемше Комаров Коля дисциплиным нарушатла да начар тунемеш ыле. Ме тудым учкомын заседанийышкыже ӱжыктен умылтарышна да тудлан йӧрдымӧ койышыжым кудалташ шӱдышна. Тудо кызыт тӧрланен, моло йоча-шамыч семынак тунемеш. Дисциплиныжат саемын.

Ятыр тунемше-шамыч школын честьше верч виян кучедалыт. Мусанов Вася, Васильева Настя, Петухов Миша, Актанаев Илья, Петухов Валериан, Полянин Гриша школын отличникыштлан шотлалтыт. Нуно кеч кунамат уроклан ямдылалт толыт да начар тунемше-шамычлан эреак полшен шогат.

2 чырыкыште успеваемостьым саемден, отличник-шамыч радамым шукемдена.

Ме тенийсе тунемме ийыште Кужмаринский неполный средний школа дене соревноватлымаште ончыко лектына.

Учком председатель — **Павлов Алеша.**

Ронгинский район, Руя-Солинский НСШ.

Классын честьше верч

У тунемме ий тӱҥалмеке мыйым классын организаторлан сайлышт. Тиде — кугу честь.

Мый эн ондакак шке пашам классыште социалистический соревнованийым организоватлымаш гыч тӱҥалынам. Тиде пашам мый шкет огыл, а чыла классысе актив дене пырля ыштем. Чыла йоча-шамыч сай тунемашлан обязательствым налыныт, икте-весе дене соревноватлен тунемыт. Класса 6-шо „Б" да 6-шо „В" класс-шамыч дене соревноватла.

Кажне йочан обязательствым кузе шуктен шогымыжо верч ме кажне кечын учетым ыштена. А лу кече тунеммеке чыла обязательствым терген, лу кечаш итогым ыштена да классный погынымашыште лончылена. Соцсоревнованийын кузе каймыже, адак „За честь класса" лӱман шкенан пырдыж газета гоч ончыктена. Мемнан газета тылзеш кок гана лектеш. Пырдыж газета редактор Бирюков Александр пашам тыршен ышта, газета сылнын сӧрастарыме да сай содержанийан лектеш. Тыге соревноватлен тунемме дене, классный активын пашам дружно ыштыме дене мемнан класс 1-ше сменыште тунемше-шамыч кокла гыч 1 чырыклан первый верышке лектын. Анучина Шура, Глушкова Маня, Ефимова Таня, Селиванова Ида, Абрамова Гая, Поправко Аня, Бирюков Александр да молат чыла предмет денат отлично да сайын гына тунемыт. Нуно общественный пашаштат активно участвоватлат.

Краснова Нина ден Киселева Галя сентябрь тылзыште начар тунемыныт ыле, 1- чырык мучашеш нунат начар отметкыштым пытареныт.

Икманаш, ме классын честьше верч, классым ончыл верышке лукташ верч чот кучедалына, но туге гынат, мемнан коклаште але тунемаш ӧрканыше, йолагай-шамычат улыт. Поздняков Борис, Цывилев Василий, Зимин Лев уроклан чылаже годымак огыт ямдылалт, нуно дисциплинымат нарушатлат. Садлан начар отметкым налыт. Умбакыже ме нуным классный коллектив дене тунемаш, уроклан ямдылалташ заставитлена.

Кузнецова Вера.

Йошкар-Ола, 6-шо номеран школа, 6 шо „А" классын организаторжо.

ШКЕНАН ЭЛЫШТЕ

Футбол дене элын чемпионжо

Тений СССР-ын футбольный первенствожлан модмаш шуко жап каен шоген. 17 ноябрьыште Киевыште да Тбилисиште пытартыш матч-шамыч эртаралтыныт. 1940 ийыште вашлийын модмаш - шамычын результатышт пале лийын. Первый верышке московский „Динамо" команда лектын. 24 гана вашлийын модмаш гыч вуно 16 гаваже сеҥеныт, 4 гана модын колтеныт, ныл матч ничья дене пытен. Тудо 48 очком модын налмаш гыч 36 очком модын налын. Кокымшо верыште Тбилисе динамовец-шамыч (34 очко), кумышо верыште „Спартак" (31 очко), нылымыше верыште ЦДКА-н командыже (29 очко) да визымше верыште ленинградский „Динамо" (27 очко) улыт.

Военно-воздушный вийын специальный средний школа-шамычше

ССР Союз Совнарком просвещений Калык Комиссариат - шамыч системеш военно - воздушный вийын специальный средний школа - шамычым Москва, Ленинград, Иваново, Курск, Горький, Сталинград, Казань, Ростов-на-Дону, Киев да моло олаштат ышташ пунчалын. Тиде школа-шамыч 8,9 да 10 класс состав дене организоватлалтеш.

РСФСР Наркомпрос военно-воздушный, высший педагогический состав образованиян, утларакше Йошкар Армий запасын командный составше гыч улшо преподаватель-шамыч лийыт.

Военно - воздушный вийын специальный средний школлаште занятий 1941 ий 2 январьыште тӱҥалеш.

Л. Н. Толстойын колымыжлан 20 ноябрьыште 30 ий теме

Ясный Поляныште

1. Великий писательын илыме пӧртшӧ

Курымашлык куэ радам Ясный Полянысе музей усадьбыш пурымаш гыч кок пачашан ош пӧрт деке намия. Туштo великий русский писатель Лев Николаевич Толстой илен да пашам ыштен.

Пӧртыштӧ шып. Туштo ынде нигӧат ок иле. Но мебель, книга, арвер-шамыч—чыламат Лев Николаевичын илымыже годымсылак шке верыштышт улыт. Даже библиотекысе тошто кугу шагатат кумло ий ожнысо семынак шкенжын нелӧ маятникшым эркын коштыкта. А йыргешке ӱстембалне Достоевскийын „Братья Карамазовы" книгаже почын пыштыме.

Малыме пӧлемыште, кровать воктен, Лев Николаевичын йӧратыме чиемже—толстовка-шамычше кечат. Кунам Толстой нерген шонет, керек-кунамат тудым толстовкым чийышым представлятлет. Крамский художникын 1873 ийыште сӱретлыме пеш чапле портретыштыжат, моло шуко портрет ден фотографий-шамычлаштат—тудо толстовка дене. Калыкат тудым тыгаймак шарна. Кызыт гын, тиде тыгылай, скромный ӱмбал чиемжым ончен, вуно илыше Толстойын ала-могай ужашыжым аралат манын шонет.

Омса шеҥгелне, вургем сакымаште, Лев Николаевичын кумда аҥан кеҥежымсе шляпаже-шамыч да пӱкеныш савыраш лийман кид тояже кечат. Тиде тоян кучемжым кӱлеш годым кокыте шелаш да кок могырышкыла савыраш—шинчыме верым ышташ лиеш. Прогулкыш каймыже годым Лев Николаевич тиде тоям эре шке пеленже налеш улмаш. Кӱлеш годым вӱрыс мучашан тояжым мландышке керын шында, тоям „пӱкеныш

Лев Николаевич Толстой шке пӧлемыштыже.
Репинын картиныже гыч репродукций.

савыра" да пушеҥгеш эҥертен шинчешат, возалтен але каналтен гына шинча улмаш. Ясный Полянысе шоҥго колхозник-шамыч Лев Николаевичын шыпырак, улакрак верыште тыге пашам ыштен шинчымыжым чӱчкыдын ужмышт нерген ойлат.

Уна-шамычын пӧлемыште изи ӱстел шога. Тыште утларакше Лев Николаевичын ватыже—Софья Андреевна Толстая пашам ыштен. Тиде ӱстел коклаш шинчын Лев Николаевичын „Война и мир" романжым шым гана арун переписыватлен. Кажне ганажат Лев Николаевич переписатлымым уэш тӧрлатылын, южо вере вашталтылын, але пӱтынь страница ден главашамычым уэш возгален. „Воскресение" романыште гын, тудо ик ужашымак коло гана уэш возгален. Тудо чыла шке произведенийже-шамычым тыге возен, печатлен лукшаш деч ончыч пеш кугу пашам ыштен. Тудо шыман возен, кажне мутшымат пӱсым да рашым, а кажне геройжым живойым, чыным ышташ тыршен.

Толстойын геройжо-шамычым адак тудлан живой улыт: нуно чынжымак иленыт да нуным шкеныштым Толстой сайын шинчен. Мутлан: „Война и мир" романыште Наташа Ростовам почти пӱтынек шке ватыжын шӱжарже —Татьяна Андреевна Берс (Кузьминская) гыч возен налын. Анна Каренинан тӱжвал сӱретше Толстойын сурт-ыштыжо лиедыше, А. С. Пушкинын ӱдыржӧ—Мария Александровна Гартунгын гаяк. Тудо романыштак Левин ден тудын ватыже Киттин илышыштышт Лев Николаевичын да тудын ватыжын — Софья Андреевнан биографический черташтшуко.

Лев Николаевичын пӧлемышкыже пурымо годым ала-молан утларак волнуватлет. Репинын Ясный Поляныште ыштыме картиныжым шарналтет: Толстой шке пӧлемыштыже, ӱстел коклаште шинча. Тыште тудо шкенжын почти чыла гениальный произведенийже-шамычым возен.

Тиде пӧлемыште Лев Николаевич кумло ий наре пашам ыштен. Но пытартыш ийлаште ты рожлан потолокан йӱштӧ пӧлемыште Толстойын тазалыкышлан начаррак лийын. Садлан тудым кокымшо пачашыш кусареныт. Туштo кугу да сай пӧлемыште Толстой шке илышыжын пытартыш 8 ийжым илен. Тиде пӧлем кызытат уло. Но туштат шып да пуста.

2. Тышакын Толстойым тойымо

„Тошто Заказ"—Ясный Поляныште йытыра чодра участок. Кызыт тиде чодраште—Лев Николаевичын шӱгаржe.

Шӱгарыште памятникат, венок-шамычат, возен сакымат уке. Лев Николаевич илымыже годым тыге йодын. А тудым вот молан тышакын тоеныт.

Шукерте, Лев Николаевичын 5 ала 6 ияш улмыж годым тудын кугурак изаже Николенька шольыжо-шамычлан ик тайным шинчымыж нерген ойлен. Тиде тайным почаш гын, мланде ӱмбалне чыланат пиалан да весела лийыт, икте весылан сыраш огыт тӱҥал, нимогай чер да ойго ок лий, чыла сай лиеш.

Шольыжо-шамычлан Николенькан тайныже пеш келшенат, нуно йодаш тӱҥалыныт: кузе тыгай илышым шуаш лиеш?

Но Николенька пеш шуко гана йодмеке велӧ, кузе лийшашыжым мый „ужар тояш" возенам да „Тошто Заказ" чодраште тояжым корем сереш тоенам. Теке кычал ончеда, ала иктажылан тудо „ужар тоям" муаш пиал лиеш, манын каласен. Тетла Николенька нимом ойлен огыл. Лев Николаевич кугу улмыжо годым шкенжым Николенькан „ужар тояжым" тойымо верешак тояш йодын.

А. Бажанова.

1940 ий.

ЮНЫЙ ПИОНЕР-ШАМЫЧ КӦ ТУГАЙ УЛЫТ?

Пионер — тиде первый, ончыл, инициатор, новатор. Ожно иностранный армийыште эн ончыч кайше специальный технический часть - шамычым пионер маныныт. Нуным задачышт войскалан корным ыштен, ончыч каяш улмаш. Варажым иктаж могай пашаште у пашам тӱҥалше да нелым, йӧсым сеҥен решительно ончык кайше еҥлан пионер лӱмым пуэныт. Мемнан родинын историйже тыгай еҥ-шамычын лӱмышт дене поян.

Великий советский ученый И. В. Мичурин 300 утла у сорт растений - шамычым луктын. Тудо гибридизаций пашаште онерлан шотлалтеш. Тугак папанинец - шамычым, Москва - Америка воздушный корно дене эн ончыч кайше-шамыч Чкалов ден Громовым пионер маныт. У паша метод дене пашам ышташ тӱҥалмаште пионерлан Алексей Стаханов, первый стахановец-шамычлан Бусыгин, Кривонос, Сметанин, Евдокия ден Мария Виноградова - шамыч, Мария Демченко да молат шотлалтыт. Нуным кокла гыч кажныже промышленность ден ял озанлыкын посна областьлаштыже у корным ыштеныт да кузе пашам кӱшӱ производительностьышкыжо шумым раш ончыктеныт. Маркс, Энгельс, Ленин, Сталин коммунизмын великий пионерышт улыт. Коммунистический партийын вуйлатымыже почеш шуко миллионан советский калык у, пиалан илышым героический строитла. Нунымат пионер маныт.

Юный пионер - шамыч ончыл, мужественный, смелый еҥ-шамыч лийын кушкыт. Садланак вет нуно пионер лӱмым честь дене нумалыт. Йошкар галстукым пыжыктен коштыт.

Йошкар галстукын значенийже нерген 1929 ий августыште пионер-шамычын всесоюзный слетышт почмо годым Лазарь Моисеевич Каганович тыге каласен: „Тендан оҥыштыда улшо йошкар галстук шӱдӧ да тӱжем дене кучедалше-шамычын вӱрышт дене пропитатлалтын. Тӱжем дене борец-шамыч сакыме улыт, тӱжем дене борец-шамыч царский тюрьмалаште пытеныт. Тиде йошкар галстукым честь дене сакен коштса. Коммунизмын йошкар знамяжым шке кидыштыда пеҥгыдын кучыза". Вот молан пионер-шамычын галстукышт йошкарге.

Пионер— коммунизм верч кучедалше борец.

* *

Большевистский партий пионерский организацийын лиймекыже, первый кече гычак нунын верч чот заботитла. Партий детский коммунистический движенийым практически вуйлаташ комсомоллан пуэн.

Пионерский организаций кажне ийын кушкеш, пеҥгыдемеш. 1922 ийыште улыжат 4 тӱжем пионер-шамыч лийын гын, кызыт 13 миллион утла юный ленинец-шамыч улыт.

Калык йомак гыч С. МАРШАК ден ЕЛИЗ. ВАСИЛЬЕВА кылыштарен возеныт

Модшо-шамыч:

Ача. Каменотес.
Його. Колызо.
Пу руышо. Орол.
Кугыза.

Корнысо менге. Менге онаште возымо: „Кугорно“.

Ача *(эргыжым корныш вӱден луктеш).*

Вот кугорно. Куш шонет, тушко кай. Сита тыланет конга ӱмбалне киндым арам кочкын шинчаш!

Його. Чыным ойлет, ачий. Вот каяшыже мыланем кушко? Уке, мый тыште кӱ ӱмбалне шинчалтем.

Ача. Мом яра шинчылташыже?

Його. А мый, ачий, шинчалтем да шоналтем.

Ача. Эх, тый коло ий эртак шинчышыч да нимомат шонен луктын отыл. Ну, йӧра, эше ик кечым шинчалтен ончо да шоналте. Нимом шонен от лук гын, мый тыйым вӱдыш пуртен колтем.

Його. Йӧра, пуртен колто. Тыйын волят.

Ача кая.

Його. Шонен луктынам! Корак-шамычым шотлаш тӱналам. Иктыт, коктыт, кумыт... Ужат, кувар чонештен толыныт! Нылыт, визыт... Ик верыштат огыт шинче, чонештен каят. Кузерак нуным шотлашыже? Кудыт, шымыт, кандаше... Эх, куктаялтым, кандашымше корак ыле вет! *(Упшыж дене лӱдыктылеш.)* Кшш... Корак! Иктыт, коктыт, кумыт...

Пу руышо толеш.

Пу руышо. Илет кутырет, Його? Мом ыштылат?

Його. Коракым шотлем.

Пу руышо. Вара шуко шотлышыч?

Його. Э, нуным шотлен пытарет мо! Верыште шинчен огыт мошто.

Пу руышо. Туге гын, тиде паша пайдале огыл. Айда мый декем иквереш пашам ышташ?

Його. А тыйже мом ыштет?

Пу руышо. Пуым руэм.

Його. Кузе руэт?

Пу руышо. А теве тыге! *(Ончыкта).*

Його. Уке, мыланем тыйын пашат ок келше.

Пу руышо. Молан ок келше?

Його. Шоген пашам ыштен кӱлеш. Йол ноя.

Пу руышо. Тугеже шкаланет куштылгырак пашам кычал. *(Кая).*

Каменотес толеш.

Каменотес. Илет кутырет, Його? Мом ыштылат?

Його. Пашам вучем.

Каменотес. А мом ыштен моштетше?

Його. Коракым шотлаш, пуым руаш.

Каменотес. Вара молан тиде пашам от ыште?

Його. Корак - шамычым шотлаш пайдале паша огыл; пу руаш—шогаш кӱлеш, йол ноя.

Каменотес. Айда мый денем пырля паша ышташ. Мый шинчен пашам ыштем.

Його. А кузе пашажым ыштет?

Каменотес шинчын кӱйым чогыт дене перкала.

Його. Уке, тиде паша мыланем ок келше. Тупат коршташ тӱналеш.

Каменотес. Тугеже шкаланет куштылгырак пашам кычал. *(Кая).*

Колызо толеш.

Колызо. Илет, кутырет, Його? Мом ыштылат?

Його. Пашам вучем.

Колызо. Мом ыштен моштетше?

Його. Корак шотлаш, пу руаш, кӱ локшынчаш.

Колызо. Вара молан тиде пашам от ыште?

Його. Корак шотлаш пайдале паша огыл, пу руаш—йол ӱмбалне шогаш кӱлеш, йол ноя; кӱ локшынчаш—туп коршташ тӱналеш.

Колызо. Ну, туге гын айда мый дене иквереш паша ышташ. Мыйын паша нелэ огыл—эҥырым шуо да вучо, кунам кол чӱҥгалеш.

Його. Вот тиде сай паша! А вучашыже вара шуко логалеш?

Колызо. Южгынам кечегутат шинчен эртарет.

Його. Уке, тыйын пашат мыланем ок келше. Мый кечывалым малаш йӧратем.

Колызо. Ок келше гын, ок кӱл. Куштылгырак пашам кычал. *(Кая).*

Орол толеш, кидыштыже пералтыш.

Орол. Илет, кутырет, Його? Мом тый ыштылат?

Його. Пашам вучем.

Орол. Мом ыштен моштетше?

Його. Корак шотлаш, пу руаш, кӱ локшынчаш, кол кучаш.

Орол. Вара молан тиде пашам от ыште?

Його. Корак шотлаш пайдале паша огыл; пу руаш—йол ӱмбалне шогаш кӱлеш, йол ноя; кӱ локшынчаш—туп коршташ тӱҥалеш; колым кучаш гын, кечывалым малаш жап ок лий.

Орол Айда, мый денем икверeш паша ышташ тӱҥал. Мый кечыгут малем.

Його. Кечегут? Вот тиде сай гын сай! А пашажым кунам ыштет?

Орол. Йӱдым. Коштам да оролем.

Його. Уке, тыйын пашат мыланем ок келше. Мый йӱдымат малаш йӧратем.

Орол. Эй, тый, його, його! Шкаланет куштылгырак пашам кычал. *(Кая).*

Ача лектеш.

Ача. Ну, вара иктаж мом шонен луктыч?

Його. Шонен луктым, ачий, шонен луктым!

Ача. Вара мом ыштен моштет?

Його. Корак шотлаш, пу руаш, кӱ локшынчаш, кол кучаш, кудовече оролаш.

Ача. Вара молан нимом от ыште?

Його. Коракым шотлаш, ачий, паша йӧршеш пайдадыме; пу руаш — йол ӱмбалне шогаш кӱлеш, йол ноя; кӱ локшынчаш — туп корШта; кол кучаш — кечывалым малаш ок логал; кудовече оролаш — йӱдым малаш ок лий.

Ача. Эй, його, його! Тый дечет нимогай шотат ок лек. Кайышна, мый тыйым вӱдыш шуэм.

Його. Каяшыже мӱндыр мо?

Ача. Уке, мӱндыр огыл. Ме шаҥге толмына годым эҥерым вончен эртышна вет.

Його. Шантак вӱдышкыжат шуаш кӱлеш ыле. Кызыт теве адак мӧнгеш каяшна перна.

Ача. Пӱгырнӧ-ян, мый тыланет шӱйышкет кӱйым кылтен сакем. *(Кугу кӱйым шӱйышкыжӧ кылтен сака).*

Його. Ох, тендан дене ӧрат велэ.

Кугыза лектеш.

Кугыза. Пошкудо, шолгоян молан тый эргычлан шӱйышкыжӧ кӱйым кылтет?

Ача. Вӱдыш шуынем.

Кугыза. Молан вӱдыш шуынетше?

Ача. Пашам ынеж ыште, кочкаш гын, йодеш.

Кугыза. Мыланем рвезе жал! Тудым мыланем пу, мый тудым пукшаш тӱҥалам.

Його. А мом пукшашыже тӱҥалат?

Кугыза. Сукарам. Нӧртен кочкаш тӱҥалат.

Його. Эше нӧрташ!

Кугыза. *(Ачалан).* Ну, пошкыдо, тӱняште курымым иленам, а тыгай йогым ужын омыл. Пуртен колто тудым вашкерак вӱдыш.

Ача. *(Йогылан).* Кынелян, кайышна!

Його. А кушко?

Ача. Эҥерыш!

Його. Йолын ом кай. Вӱдыш шуынет гын, я имне дене, я шке нумал нангай.

Ача. Кузе мый тыйым нумал нангаем? Мый тыйым нӧлталынат ом керт!

Його. Полшаш еҥым кычкырал.

Ача. Ох, беда тый денет! *(Йыр ончылтеш).* Эй, поро еҥ-шамыч! Його эргым эҥерыш вамиен шуаш полшыза!

Пу руышо, Каментос, Колызо, Орол. *(Лекшыштла)* Молан полшаш огыл—полшена! Чай пошкудо улына!

Йогым нӧлталын мурат:

Шуаш кодын йогым вӱдыш!
Конгамбалне ӱмыр мучкыж
Кочкаш-йӱаш йодын киймын,
Нангайна ме тудым вӱдыш.

Його. Ну йӧра, нангайза нангайза да пешыжак ида чытырыкте. Кеч пытартышлан лӱҥгалтен каем. Чеверын, поро еҥ-шамыч, удан ида шарналте!

Ача. Тый, його, еҥ дене прощатлыме годым кеч улешшым налам ыле.

Його. Вот эше, упшым налаш тӱҥалам! Тыгакат йӧра. Чеверын, поро еҥшамыч!

(Чыланат каят, Кугыза велэ кодеш).

Кугыза *(шкетын).* Ай-ай рвезе жал. Тудым вӱдыш шуат.

Й о г о *(пӧртылеш).*

Його. Уш пурыш!

Кугыза. Ах тый, йӧратымем! Чынак ушет пурыш мо? Шич! Кӱжым шӱй гычет руден шу. Нелэ вет тылат?

Його. Кунам нелэ огыл! *(Кӱйым шӱй гыч руден шуаш тӧча).* А тек кечыже! Эше керемым рудаш да монь... Нимат огыл, тунемам.

Кугыза. А мом ынде ыштылашыже тӱҥалат?

Його. Корак шотлаш.

Кугыза. Тидын дене могай пайдаже?

Його. Пайдаже уке да, вет пашаже шагал, шотлен гына шинче. Ужат, кунарын толын шинчыч! Икте, коктыт, кумыт, нылыт... Эх, куктаялтым, визымыше корак ыле вет. Кшш... *(Упшыж дене лӱдыктылеш).*

Ванда Василевская

Ванда Василевская—польский писательница. Тудо шкеже буржуазный еш гыч лектын гынат, ешыжым кудалтен, пашазе-каменщик-шамыч дене дружитлаш тӱҥалын. Тудо чыла шке илышыжым йоча-шамычлан пуаш шонен да туныктышо лийын. Но польский правительство пашазе ден кресаньык йоча-шамычлан шӱман улшо туныктышым йӧратен огыл. Ванда Василевская пашазе-шамычын погынымашышкышт коштеден, нунылан забастовкым ышташышт полшен, пашазе-шамычлан советский элын нерген каласкален. 1934 ийыште тудо

ВАНДА ВАСИЛЕВСКАЯ

„Облик дня“ лӱман повестьым печатлыктен луктын. Василевская Краков оласе нужна йоча-шамычын илышышт гыч мом ужмыжым, колмыжым возен. Тудо йоча-шамыч деке йӧратымаш дене возен, а шучко буржуазный общество ваштареш туге шоген, даже ты книга нерген чыла вереат ойлаш тӱҥалыныт. Тыге Ванда Василевскаян —шукертсе огыл скромный туныктышым, Польшышто велэ огыл, граница вес велнат палаш тӱҥалыныт.

Тудо эше „Вербы и мостовая“ повестьым, „Родина“, „Земля в ярме“, „Пламя на болотах“ роман-шамычым возен. „Пламя на болотах“ романыште Василевская Западный Украинысе да Западный Белоруссийысе кресаньык-шамычын чын йӧсӧ илышыштым ончыктен. Нуно советский элысе ике иза-шольо-шамычышт деке ушнаш шонат, манын тудо ойлен. Кодшо ий сентябрьыште тудын ойжо лийын шуо. Тушто помещик да капиталист-шамычын властьышт сӱмыралте. Ванда Василевская йӱлышӧ Варшава гыч лектын, эрвелышке—советский граница деке ошкылын.

Ванда Василевская родной советский литературыш ушнен. Тудо кызыт Львовышто ила. Калык тудым СССР Верховный Советыш депутатлан сайлен.

Д. Заславскийын статьяж гыч.

96

ШАДТ БУЛАТ

ОЙЛЫМАШ

— Граждан сарже мемнан декат толеш мо, ачий? —йодо Акнаш.

— Тунам, эргым, пўтынь Российысе шемер поян-шамыч ваштареш тарвана. Поян-шамыч мемнан гай нужнаште илыше-шамычын кидышт гыч мландым мöнгеш шупшын налнешт, садланак пўйыштым пеш пурыт, мемнам адакат шкеныштын кулышкышт савырынешт. Теве шошым Изи Шуматей изат дене коктын сапкеремым валнат, йорло шамычым поген, мландым пöлаш лектын кайышна. Шеревам ыштен, мландым чон вуеш пöлаш тўҥална. Реестрым возен Аклан чодра воктек шуышна гына ыле, поян Карсакпай ден тудын тарзыже-шамыч товарым, кўртньö кольмым кўшкö нöлтен, мемнан ўмбак кержалтыч. Карсакпай орышо гай кычкырлыш:—„Изи Шуматей ден пел кид Кнашым вуйышт гыч руэн пушташ кўлеш!. Пушташ!. Тидым Эрблат айзетат рашак шинча, мландым пöлымашке тудат миен ыле.

— Туге шол, ачий, чын,—мане Эрблат.

—Йорло-шамыч ышт öрмалге, — ойла умбакыже Кнаш,—нуным ваштареш ик ен гай шогальыч. Изи Шуматай дене когыньнам арален кодышт. Вара ме Кўшыл пасум пöлен пытарымеш ышна чарне. Пöлен пытарышнат, куралын икияшым ўдышна. Кум пасум пöлымаштат тыгай случай лие. Тиде нигунамат ок мондалт. Поян шамыч айда тек пўйыштым пурышт, нужнаште илыше-шамыч ик семын лийыт гын, поян тўшкан пўйышт садак пудырга!—тиде мутшым Кнаш пеҥгыдывак каласыш

— Кочса, мўшкырдам темыза, шужен толында вет,—ты марте йўкым лукде шогышо Акнашын аваже сунаш тўҥале —Кутырышашдам кочкын теммекат кутырен эртыда, уке гын, лач ка йўкшя.

— Кочкына вет, авий, —шыргыжалын пелештыш Акнаш. — Шкеже мылан от шич вара, авий?

— Ме Саска дене коктын тендан толмо деч ончыч гына кочна.

— Саска куш каен вара кызыт? — йодо Акнаш.

— Кувавашт деке каен дыр, — мане аваже.

— Эрблат, ынде имне йўкшен дыр, сайын гына варен пуза, вара Изи Шуматяй изат дене малышыла кылталан каена, — мане ўстел тўр гыч тарванышыжла Кнаш. Тудын почеш Эрблат ден Эрсатат тарванышт, имньылан вараш лектын кайышт. Акнаш кочкын темат, ачаже ўмбак ала мом вучымыла ончале.

— Ачий, сарыште моткоч шучко дыр? — Акнаш ачийжым йырге ончалын пелештыш.

— Эх, эргым! — ачийже пуштыланенрак мане.— Сар тудо кидетымат, йолетымат, вуетымат ок чамане. Сарыште чыла мондалтеш, таче ма, эрла ма колем манын гына вучет. Тиде сар чыла шемерын шержым темен, миллион дене калык вуйжым йомдарен. Ынде шемер поян тўшка тўҥалме сарым нунын ваштареш савыра. Тиде сар поян тўшкалан эшеат шучко лиеш. Тиде сарыште поян-шамыч вуйыштым гына огыл, чыла йомдарат! — Кнаш кўрлшö шола кидшым кўшкö нöлталме гай ыштыш, пурла кидшым чотак кормыштале.

* * *

Ик арнят эртыш. Сўнмучаш ялыште тўрлö увер кошташ тўҥале. Поян-шамыч „ошо-шамыч толыт, мемнан мландынам мöнгеш пöртылтат“ манын кутырат. Йорло-шамыч йошкаргешамыч толыт, мемнан кидешна мландым эшеат чот пеҥгыдемдат, манын куанен кутырат.

Кугарня кече ыле. Уремыште йорло-шамыч тўшкан погыненыт, тышке Акнашат миен, нунын кутырымыштым шыпак колыштеш

Икмыняр жап гыч нунын деке изи Шуматай содор толын шогале. Ўмбаланже кўчык сур мыжерым чиен, кыдалешыже ўштым ўшталын, вуешыже ягылген пытыше упшым упшалын.

— Родо-шамыч, Чопал ял гыч Ямантий толын. Нартас ялыш ошо-шамыч толын темыныт, манын кутырыш. Йошкарге-шамыч нуным пеш чот шыгыремден толыт манеш. Очыни, тышкат вашке толын шуыт...— Изи Шуматай умбакыже ыш кутыро, мöнгыжö савырнен кайыш.

Тўшкан погынен шогышо-шамыч иктын-иктын шаланаш тўҥальыч, Акнашат мöнгыжö куржын колтыш.

Шыже эр. Орол курык шеҥгачын кече йошкарген лектеш. Сўнмучаш ял помыжалтын. Уремыште еҥ-шамыч коедаш тўҥальыч. Ўдрамаш-шамыч памаш деке вўдлан каят, пöръеҥ-шамыч имньым йўкташ волат.

Кенета Чопал могырышто „дўр-дўр-р“ шоктыш, йырваш мўгыралт кайыш. Адакат мўгыралте.

Теве Аклан чодра гыч кавалерист-шамыч кудал толын лектыч, нуно викак ялыш чымалтыч. Сўнмучаш ялысе еҥ-шамыч тышке да тушко куршталышташ тўҥальыч. Южыжо мом ышташ аптыранен, уремыш лектын ончат, вара адак мöнгышкыжö куржын пура.

Аклан чодрыште пычал лўймö йўк, пулемет йўк шергылт кайыш.

Кавалерист-шамыч ялыш толын шўшкылтыч, нунын почеш пехота, артиллерий. Нуно ошо-шамыч. Ялысе поян-шамыч нуным шке вуйысо упшыжым налын вашлийыч. Йорло-шамыч кокла гыч южыжо чодраш кудальыч, южыжо кудовечышт гыч огыт лек.

— Тра-та-та! — чодра вел гыч пулемет йўк шергылт кайыш.

Ошо-шамыч кокла пасу пече воктелан пушкым шогалтышт, йошкарге-шамычын чодра гыч толын лекмыштым вучат.

Чодра вел гыч пушка мўгыралт кайыш, мланде чытырналте. Чодра ўмбаке ошалге шикш нöлталте. Ошо шамычын пушкышт воктенак снаряд пудешталте, шем рок кўшкö кўзын кайыш. Ошо-шамыч мом ышташ аптыранен Таулар велышкыла чошаш тўҥальыч. Чыла пудыранালтшинче Ошо-шамыч коклаште адак ик снаряд пудешталте. Имне шамыч кок йола шогальыч Ошо-шамычын пушкышт шырпын шаланыш.

Аклан чодра гыч йошкар кавалерий чымалтын толын лекте. Кўшкö нöлтымö йошкар знамя лойгалтеш. Шашкыштым солалтен колтат, волгенче гай йолгыжалт кая.

Ошо шамыч паникыш логалын, Сўнмучаш ял гыч чошышт. Йошкарге-шамыч ялыш толын пурышт. Йырваш тар шикш пуш шарлыш.

(Умбакыже лиеш).

Умбакыже. Тўҥалтышыже 49, 50 номерыште.

ИСТОРИИ ГЫЧ ФАКТ

Наливайком казнитлымаш

Эрык верч кучедалмашеш украинский калыкын шуко эргыже - шамыч пытеныт. Нунын коклаште — Семерий Наливайко, тудо 1695 ийыште польский пан-шамычын ындырмашышт ваштареш украинец - шамычын восстанийыштым тарватен.

Польский пан-шамыч шуко войскам поген, Сула энгер деран Наливайком да тудын йолташыже - шамычым кученыт да Варшавышке наҥгаеныт. Нуным тушто чот орландареныт. Пан-шамычлан шучко расправым ыштащышт католический поп-шамыч полшеныт. Нуно орландарымашышт дене: тетла восстаташ ынышт тошт, манын украинец-шамычым лўдыктынешт улмаш.

Украинский летопись Наливайком да тудын йолташыже-шамычым казнитлыме верген теве мом ойла:

„...вўргене дене ыштыме ўшкыж кÿргыш илышьек шынденыт, да орландарыме-шамычын орланыме, йыгысыме йўкышт шоктымым чарнымешке тудо ўшкыжым изирак тул дене икмыняр шагат йўлалтеныт, а вражым орландарыме-шамычын капыштым тудо ўшкыж кÿргеш ломыж лиймеш йўлалтеныт. Тиде шучко да бесчеловечный варварствым священный инквизицийын правилыштда мастарлыкышт почеш римский духовенство шонен луктын, а польский вельможа-шамыч тиде пашам вожылде шуктеныт“.

Шарада

Шарадем индеш букван.
Кум буквамже,
Телым кўлешан.
Покшел кок буквамжым
Кычалзе те шке.
А пытартыш ныл буква —
Вусымаште пеш кўлеш.
Чыла иктеш ушет гын,
Приборым палет.

Соколов Ипат.

Пектубаевский район, Кадамский НСШ.

Тушто

Коктын ик ганаште каяш тарванат, но изаже шолыжым поктен огеш шу.

Ештубаев А.

Кировский область, Пижанский район.

Метаграмма

„Ч“ дене—Африканский ер, „С“ дене—изи пушенге-шамыч.

Градов Иван.

Куженерский район, Шой-Шўдымарский НСШ.

Кол-шамыч да вўдын температуржо

Таза еҥын кап температуржо эреак +36,7 градус наре лиеш. Колын кап температуржо эре ик гай огыл, вўдын температуржо вашталтме дене пырля вашталтеш. Кеҥежым вўдыштö 22 градус шокшо — сазан колынат температуржо тыгаяк. Телым вўдыштö 1—2 градус шокшо — сазанынат температуржо тынарак.

Вўд леве гын, кол-шамыч писын коштедат, кочкышым кучат, шукемыт. Вўдын йўкшымыжö семын колынат температуржо иземеш, кол шыплана.

Телым мемнан девысе шуко кол-шамыч — сазан, лещ, сом, судак, плотва —малат. Нуно водоемын келге верышкыже тўшкан погынен, тарванылде ик верыште шогат. Тоя дене ийым кыреда, кычкыркаледа, ий шўтлымö тураште вўдым кыреда гынат, колын омыжым кўрлын огыда керт. Нуно кочкышым огыт кычал, сом да моло хищник-шамычат кочкышым огыт кычал. Колын капше кўжг слизь слой дене ужга семын петырналтын.

Сибирьыште тыгеат лийын: ий ерын пундашыже марте кылмен шинчын. Кол-шамычат кылмен пижыныт, шошо марте кылмыше киеныт. Шокшо лияш тўҥалыныт, ий шулен. Тудын дене пырля кол-шамычат ле еныт

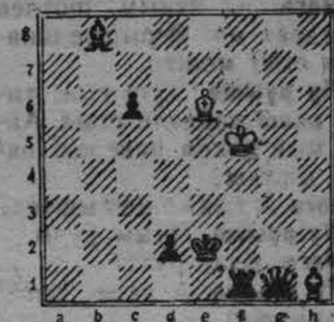
Шошым кол-шамыч зимний спячка гыч лектыт, а шыжым малаш тўҥалыт.

Колын кап температуржо айдемын семын эре ик гаяк лиеш ыле гын, телым нуно чыланат колен пытат ыле.

А. К.

Шуэн вашлийме позиций

Диаграммыште ончыктымо положенийыште ош корольлан мат пуалтын. Но тиде ошо-шамычын пытартыш ходым йоҥылыш ыштымышт дене лийын. Йоҥылыш ход дене пайдаланен, шеме-шамыч ошын ала могай фигуржым кочкыныт да матым пуэныт. Чынжым ошо-шамыч шкешт шем корольлан ик ходышто матым пуэн кертыт ыле.

Ош корольын йоҥылыш ходшым, тудын деч вара шемын ходшым, да тиде ходым ыштымеке ошо-шамычын могай ик ход дене матым пуэн кертмыштым ончыктыза.

Н. Цветков.

Отв. редактор—
П. А. КЛЮКИН.

Э 977. 1—5 Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.